

В. О. ДЕСЯТНИК

Володимир Олексійович Десятник, кандидат юридичних наук, професор Київського університету права НАН України, адвокат

КРИТИКА МЕТОДУ ВИЗНАЧЕНЬ АРІСТОТЕЛЯ
ТА СУЧАСНА ЮРИДИЧНА НАУКА

В умовах сталого розвитку юридична наука рідко ставить питання методології, оскільки увагу концентрує на розв'язанні практичних завдань. У пошуках виходу з кризи правознавство звертається до теоретичних і методологічних основ знання, намагається знайти недоліки в пізнавальному інструментарії, удосконалити його. Саме в таких кризових умовах сьогодні перебуває світова юридична наука¹.

Карл Поппер (1902–1994), один із найвидатніших філософів ХХ ст. (логік, методолог), оспорювану ним арістотелівську теорію визначень і «значення термінів» справедливо вважав такою, що ґрунтується на методологічному есенціалізмі, згідно з яким метою науки є виявлення, розкриття сутності, справжньої природи чуттєвої речі, її прихованої реальності та опис за допомогою визначення². Арістотель разом із Платоном стверджував, що ми володіємо здатністю – інтелектуальною інтуїцією – мислено уявляти собі сутність і з'ясувати, яке визначення правильне; багато сучасних есенціалістів повторюють цю доктрину³.

Оспорювана К. Поппером теорія широко використовується у філософсько-правовій літературі, а також в численних загальнотеоретичних та галузевих юридичних дослідженнях, про що буде йтися далі.

Отже, завданням цього дослідження є спроба спрощеного, лаконічного викладу аргументів К. Поппера та інших філософів проти арістотелівської доктрини визначень і «значення термінів», проти арістотелівської доктрини інтелектуальної інтуїції так званих сутностей, доктрини, яку поширював Г. Гегель, а пізніше Е. Гуссерль та його численні учні. *Для цього деякі наукові погляди викладаються парафразами, тобто спрощено, з поширенням їх на юридичну науку, з правовими оцінками та короткими поясненнями; узагальнені приклади замінені на приклади із сфери правознавства.*

1. Арістотелеве розуміння наукового методу та прогресу науки. К. Поппер розпочинає розгляд теорії визначень і «значення термінів» поясненням її негативного впливу на інтелектуальний розвиток людства. Саме тому, стверджує він, наша «суспільна наука» переважно й досі належить до середньовіччя⁴. Арістотель розрізняв *знання і гадки*. Знання, або наука, може бути двох видів – чи демонстративним, чи інтуїтивним. *Демонстративне знання* складається з тверджень, що можуть бути доведеними. *Інтуїтивне знання* полягає в осягненні сутності або суттєвої природи речі. Безперечно, каже К. Поппер, Арістотель мав рацію, коли стверджував, що ми не повинні намагатися засвідчити чи довести *все* наше знання. Кожен доказ має виходити з передумов; доказ як такий, тобто наслідок передумов, ніколи не може встановити, таким чином, кінцеву істину будь-якого висновку, а лише показати, що висновок буде правильним, якщо тільки правильні передумови. Якби поставили вимогу, щоб передумови, в свою чергу, також були доведені, то питання про правильність було б відсунуте ще далі, до іншої групи передумов і т.д., до нескінченності. Щоб уникнути цього нескінченного регресу (як кажуть логіки), Арістотель учив, що слід припустити, ніби існують незаперечно правильні передумови, які не потребують доказів; він назвав їх «основними передумовами». «Основною передумовою», на його думку, виступає саме твердження, що змальовує сутність речі. Але таке твердження є, власне, тим, що він називає визначенням. Отож, усі «основні передумови доказів» є визначеннями⁵. Слідуючи за логікою К. Поппера, його узагальнені приклади* визначень можна замінити прикладами визначення договору у цивільному праві: «Договір – це домовленість сторін, спрямована на виникнення та трансформацію зобов'язального правовідношення». Суб'єкт цього визначення, термін «договір», називається *терміном, який визначають*, а слова після нього зветься *визначальною формулою*. Арістотель розглядає термін, який визначають, як ім'я сутності речі, а визначальну формулу – як опис цієї сутності. І він наполягає, що визначальна формула повинна давати вичерпний опис сутності чи суттєвих властивостей речі, яку розглядають. Отож, твердження типу «Договір – це підстава для виникнення та трансформації правовідношення» чи «Договір – це і є саме правовідношення» хоч і правильні, однак не є достатніми визначеннями, оскільки не вичерпують того, що можна назвати сутністю саме договору, бо ці визначення також правильні для інших підстав (юридичних фактів) та інших правовідносин. (Сутність договору намагався встановити німецький правознавець, один із найвидатніших юристів свого часу Ф. Савіньї (1779–1861)⁶; українська наука цивільного права безадресно радить завжди розкривати сутність договору і встановлювати, що розуміється під поняттям «договір» у тому чи іншому контексті)⁷. Але, продовжує К. Поппер, найважче питання – це в який спосіб можна одержати визначення чи основні передумови й переконалися, що вони істинні – що ми не схибили, не вхопили фальшиву сутність. Арістотель просто приймає без доказів те, що ми володіємо інтелектуальною інтуїцією, духовною чи інтелектуальною здатністю схоплювати сутність речей і піз-

© В. О. Десятник, 2014

* Через обмежений обсяг цієї статі з цими прикладами можна ознайомитися у цитованому творі. – В. Д.

навати їх. А далі припускає, що в разі пізнання сутності інтуїтивно, ми мусимо бути здатними описати її, а, отже, визначити. (Українська наука цивільного права дійшла висновку, що вивчити, впізнати природну суть цивільних відносин повинна не юридична наука, а законодавець)⁸. Підсумовуючи цей стислий аналіз, пише К. Поппер, ми можемо ясно описати аристотелівський ідеал досконалого і повного знання, якщо скажемо, що він убачав кінцеву мету всіх досліджень в укладанні енциклопедії сутностей, тобто всіх імен разом з їхніми визначальними формулами; і що він вважав за прогрес знання поступове нагромадження такої енциклопедії, розширення її, заповнення в ній прогалин і, звичайно, силогічне виведення з неї «цілої маси фактів», що являють собою демонстративне знання. Як бачимо, робить висновок К. Поппер, не викликає сумніву, що всі ці есенціалістські погляди якнайгостріше суперечать методам сучасної науки. Наука, мовляв, розвивається не шляхом поступового енциклопедичного нагромадження суттєвої інформації, як вважав Арістотель, а за допомогою набагато революційнішого методу; вона рухається вперед завдяки сміливим ідеям, просуванню нових і незвичних теорій та відкиданню старих теорій. Але такий погляд на науковий метод означає, що в науці нема «знання» в тому розумінні, що вкладали в це слово Платон і Арістотель, яке містить у собі остаточність. У науці завжди бракує вагомій причини, щоб повірити в здобуття істини. Те, що ми зазвичай називаємо «науковим знанням», як правило, не є знанням у розумінні Арістотеля, а швидше – інформацією про різні гіпотези, що змагаються між собою, і спосіб, завдяки якому вони витримують різноманітні перевірки. Це, користуючись мовою Платона та Арістотеля, інформація про найостаннішу, найкраще перевірену наукову «гадку». Цей погляд щодо наукового методу К. Поппер розвинув у своїх фундаментальних працях «Логіка наукового дослідження»⁹, «Припущення та спростування»¹⁰, опис методу спроб та помилок, припущень та спростувань також міститься в його класичних статтях «Що таке діалектика?»¹¹, «Логіка соціальних наук»¹². Відомий в Європі фахівець з філософії права Р. Циппеліус вважає, що на сьогодні метод випробувального мислення є найуспішнішим методом розумової орієнтації в світі, який застосовується не лише щодо предметів природознавства, а й у процесі розгляду проблем права. Прикладом експериментуючого мислення в галузі права є, зокрема, «аргументація від випадку до випадку» (принцип прецеденту) в римському та англосаксонському судовому праві. Сфера застосування випробувального мислення не обмежується вирішенням окремих правових проблем, дискусію між загальними теоріями права, яка розгорнулася в історичному розвитку теорій, можна ретроспективно розглядати як низку мислених спроб^{13*}. Російський правознавець і політик В. Г. Тарасенко, дотримуючись такого ж погляду щодо наукового методу, вважає, що будь-які теорії повинні розглядатися нами як гіпотези або судження, щодо яких не можна стверджувати, істинні вони чи хибні, тому теорії (гіпотези), особливо в галузі природознавства, досить давно не мають завдання виробити визначення (поняття), а перевіряють, чи відповідають твердження фактам. Саме тому вбачається також методологічно невиправданим та ненауковим і в галузі юриспруденції прагнення більшості теоретиків, філософів, державознавців дати, наприклад, суто наукове «визначення» права, з'ясувати його «сутність» і на цій підставі розвивати правову теорію¹⁴.

2. Науковий погляд щодо визначень. Роль визначень у науці також надто відрізняється, головним чином, від тієї, яку мав на увазі Арістотель. Він учив, що у визначенні ми спершу вказуємо на сутність – можливо, називаючи її, – а тоді описуємо за допомогою визначальної формули. Так само, як у реченні, на зразок «Договір – це зобов'язальне правовідношення», ми спершу вказуємо на сутність – можливо, називаючи її, – а тоді описуємо її як «зобов'язальне правовідношення». Арістотель також учив, що змальовуючи в такий спосіб сутність, на яку вказує термін, котрий треба визначити, ми встановлюємо чи пояснюємо водночас і значення терміна. Відповідно, визначення може дати відповідь водночас на два тісно пов'язані питання. Перше – «Що це?», наприклад, «Що таке договір?»; воно запитує про те, на яку сутність вказує термін, котрий визначають. Друге – «Що це означає?», наприклад, «Що означає договір?»; воно запитує про значення терміна (а саме терміна, який вказує на сутність). К. Поппер загострює увагу на тому, що *обидва питання постають із терміна, який у визначенні стоїть з лівого боку, і одержують відповідь завдяки визначальній формулі, що стоїть з правого боку*. Цей факт характеризує есенціалістський погляд, радикально протилежний науковому методу визначення. Ми можемо сказати, продовжує К. Поппер, що в той час, як есенціалістське витлумачення читає визначення «нормально», тобто *зліва направо, то визначення, як його звичайно застосовують у сучасній науці, мусить читатися навпаки, тобто справа наліво*, оскільки починається з визначальної формули, до якої вимагає стислої етикетки. Тож науковий погляд на визначення «Договір – це домовленість сторін, спрямована на виникнення та трансформацію зобов'язального правовідношення» вбачатиме в ньому скоріше відповідь на питання «Що ми називаємо домовленістю сторін, спрямовану на виникнення та трансформацію зобов'язального правовідношення?», ніж відповідь на запитання «Що таке договір?». (На запитання «Що ми називаємо домовленістю...?» можливі, щонайменше, дві суперечливі відповіді: перша – це правовідношення, якщо домовленість досягнута; друга – це пропозиція укласти договір чи проект договору, якщо домовленість не досягнута. Оскільки правовідношення виникає в момент досягнення домовленості, то в правовій реальності не може існувати договір як окрема підстава виникнення правовідношення. Так чи інакше, доведеться визначити терміни із визначальної формули, що призведе до появи нових термінів, які необхідно буде також визначити, і так далі, до нескінченності). Наукове застосування визначень з притаманним йому підходом справа наліво можна назвати *номіналістським* витлумаченням, на противагу аристотелівському чи *есенціалістському*¹⁵. У сучасній науці, стверджує

* Метод спроб та помилок, припущень та спростувань у сфері права потребує окремого ґрунтовного дослідження. – В. Д.

К. Поппер, присутні лише номіналістські визначення, тобто запроваджуються стенографічні символи чи позначки, щоб скоротити довгу розповідь. Стенографічні символи завжди можна, звичайно, замінити довгими виразами, визначальними формулами, які вони заступають. В окремих випадках це може зробити нашу наукову мову дуже незграбною – ми гайнуватимемо час і папір. Однак не втратимо й крихти фактичної інформації. Наше «наукове знання», у вузькому розумінні цього терміна, не постраждає, якщо ми відкинемо всі визначення; це відіб'ється лише на нашій мові, що втратить не точність, а тільки стислість. (Це зовсім не означає, що в науці не може виникнути нагальної потреби у введенні визначень заради стислості). Навряд чи можливий більший контраст, ніж між таким поглядом на роль визначень і поглядом Арістотеля. Для Арістотеля есенціалістські визначення являють собою принципи, на яких ґрунтується все наше знання, а отже, вони містять у собі все наше знання і служать для заміщення коротких формул на довгі. На противагу цьому, наукові або номіналістські визначення не містять у собі навіть «гадки», не кажучи вже хоч про якусь знання. Вони хіба що вводять умовні стенографічні позначки, скорочують довгу розповідь. На практиці ці позначки мають якнайбільшу користь. Щоб зрозуміти це, досить уявити собі виняткові труднощі, з якими зіштовхнеться юрист, якщо щоразу, говорячи про правові явища, муситиме повторювати їх повний опис. За допомогою таких самих міркувань можна також зрозуміти, чому навіть юристи-науковці так часто забувають, що наукові визначення слід читати «справа наліво». Більшість людей, починаючи вивчати науку, скажімо, правознавство, намагаються відшукати значення всіх нових юридичних термінів, з якими вони зіштовхуються. У такий спосіб вони *вивчають* визначення «зліва направо», заміщуючи, наче есенціалістськими визначеннями, дуже коротку оповідь дуже довгою. Проте це, вважає К. Поппер, винятково психологічний випадок. Враховуючи наведені аргументи, учений юрист при вирішенні правової проблеми має запроваджувати юридичний термін лише після того, як у ньому виникає потреба.

3. Науковий погляд щодо інтелектуальної інтуїції. Арістотель разом із Платоном вважав, що ми володіємо здатністю – інтелектуальною інтуїцією – мислено уявляти собі сутність і з'ясувати, яке визначення правильне. Багато сучасних есенціалістів повторюють цю доктрину. Інші філософи, наслідуючи Канта, стверджують, що нічим таким ми не володіємо. На думку К. Поппера, ми легко можемо припустити: у нас є те, що можна назвати «інтелектуальною інтуїцією», чи точніше, що певні наші інтелектуальні відчуття можна зобразити саме так. Про кожного, хто «розуміє» ідею, думку в тому розумінні, що він «відчув їх», можна сказати, що він розуміє ці речі інтуїтивно; і таких інтелектуальних відчуттів безліч. Видатний правознавець Й. Покровський (1868–1920), з'ясовуючи ознаки терміна «цивільне», чи «приватне» право, розуміє критерії розмежування приватного та публічного права у тому смислі, що він відчуває їх¹⁶. Однак К. Поппер наполягає на тому, що ці відчуття, хай і важливі для наших наукових зусиль, ніколи не зможуть слугувати для встановлення істинності якої-небудь ідеї чи теорії, хоч би як глибоко й відчувалось інтуїтивно, що вона вірна або «самоочевидна». (Українському правознавцю О. Ющико вочевидь ясно, що без пізнання сутності права не можна сформулювати його наукового поняття і проблема полягає в тому, яким чином досягнути сутності права?)¹⁷. Такі інтуїції навіть неспроможні бути доказами, але можуть захопити до пошуків тих доказів. Адже хтось інший може мати не менш глибоку інтуїцію того, що та сама теорія помилкова. Безперечно, інтуїція відіграє величезну роль у житті науковця, так само, як і в житті поета. Вона веде його до відкриттів. Проте може привести також і до невдач. Але завжди лишається його, так би мовити, особистою справою. Наука не питає, звідки вчений узяв свої ідеї, її цікавлять лише докази, що їх може перевірити кожен. (Український правознавець А. С. Довгерт інтуїтивно вважає, що правовідношення походять безпосередньо від «Космосу», «Бога», «Розуму»)¹⁸. Великий математик Гаусс дуже точно змалював цю ситуацію, вигукнувши одного разу: «Я вже маю результат, але поки що не знаю, як його одержати». Все це, звичайно, прикладається до арістотелівської доктрини інтелектуальної інтуїції так званих сутностей, доктрини, яку поширював Г. Гегель, а пізніше – Е. Гуссерль та його численні учні, і вказує на те, що «інтелектуальна інтуїція сутностей», або «чиста феноменологія», як називав її Е. Гуссерль, не є методом ні науки, ні філософії. Широко обговорюване питання про те, що це – новий винахід, як вважають чисті феноменологи, чи варіант картезіанства чи гегельянства, можна вирішити дуже легко – вона є варіантом арістотелізму.

4. Вимога про встановлення значення всіх термінів. З часів Арістотеля широко відомо, що неможливо довести всі твердження і що будь-яка спроба зробити це зазнає невдачі, оскільки приведе лише до нескінченного регресу доказів. Утім, ані Арістотель, ані переважна більшість сучасних авторів не розуміють, що аналогічна спроба визначити значення всіх наших термінів так само призведе до нескінченного регресу визначень. (Англійський філософ і теоретик права Г. Харт (1907–1992) закликає «точніше визначати значення понять»). Правильним є те, зазначає він, що ми можемо використовувати, як сказав професор Дж. Л. Остін, «більш чіткіше значення слів, щоб ясніше сприймати явища»¹⁹. Український філософ і логік В. Д. Титов вважає, що без чітко сформульованого визначення ми не маємо наукового поняття і змушені задовольнятися туманними уявленнями, які допускають довільні суб'єктивні тлумачення. Він пропонує ухвалювати загальнообов'язкові визначення авторитетним науковим співтовариством правознавців²⁰. Визначення не більшою мірою здатне встановити значення терміна, ніж логічне виведення – істинність твердження; вони лише відкладуть вирішення відповідної проблеми. Логічне виведення відсуває проблему істинності висловлювання до проблеми істинності передумов, а визначення відсуває проблему значення до визначальної формули. Однак ті терміни з багатьох причин будуть, імовірно, такими самими розпливчатыми й плутаними, як і терміни, з яких почали. Так чи інакше, нам доведеться визначати терміни із визначальної формули, що призведе до появи нових термінів, які необхідно буде також визначити, і так далі, до нескінченності²¹.

5. Вимога висловлюватися ясно і недвозначно дуже важлива і мусить бути виконана. Чи зможе номіналістський погляд задовольнити її? Зможе, твердить К. Поппер. Для номіналістського ставлення не існує труднощів, що відповідають нескінченному регресу. Як ми побачили, наука використовує визначення не для встановлення значення термінів, а лише задля запровадження зручних стенографічних позначень. Арістотелізм і споріднені йому філософії так довго втовкмачували нам те, як важливо здобувати точне знання про значення наших термінів, що ми вже схилилися до цієї віри. І так само дотримуємося цього переконання, попри незаперечний факт того, що філософія, яка протягом двадцяти століть турбувалася про значення своїх термінів, не лише сповнена багатослів'я, а й страхотливо розпливчата й двозначна, в той час як наука на зразок фізики, що її майже не обходили власні терміни та їхнє значення, а натомість цікавили факти, досягла великої точності. Це, безперечно, можна вважати свідченням того, що під впливом Арістотеля важливість значення термінів надто перебільшили. (Український філософ і логік В. Д. Титов навіть ставить завдання створення теорії юридичних визначень у рамках особливої юридичної логіки)²².

6. Уникати дискусій про слова. Ми взагалі повинні втікати, як від чуми, радить К. Поппер, від обговорення значення слів. Ніколи не потрібно сперечатись про слова чи втягуватися у питання термінології. Потрібно завжди триматися осторонь від обговорення понять. Те, що нас насправді цікавить, наші актуальні проблеми – це проблеми щодо фактів, чи, іншими словами, проблеми теорій та їх істинності. Нас цікавлять теорії і те, як вони витримують критичне обговорення, а наше критичне обговорення спрямовується нашою заінтересованістю в істині²³.

Отже можемо зробити такі висновки.

Оскільки арістотелівські доктрини визначень і «значення термінів», інтелектуальної інтуїції так званих сутностей вкрай поширені в юридичних науках, перспектива подальших досліджень полягає в критичному обговоренні можливої поступової відмови від цих доктрин. Залежно від результатів критичного обговорення юридичні науки можуть започаткувати застосування номіналістського методу визначень, який використовується сучасною наукою.

¹ Жоль К. К. До питання про предметну область і методи сучасної філософії права // Проблеми філософії права. – 2003. – Том 1. – С. 38.

² Про методологічний есенціалізм див. докладніше мою статтю «Методологія давньогрецьких філософів та сучасна філософія права» // Часопис Київського університету права. – 2013. – № 4. – С. 25–30, особливо, мою статтю «Методологічний есенціалізм та юридичне мислення» // Часопис Київського університету права. – 2014. – № 1. – С. 24–28.

³ Карл Поппер. Відкрите суспільство та його вороги. Том 2 / Перекл. з англ. О. Буценка. – К.: Основи, 1994. – С. 22.; Карл Поппер. Открытое общество и его враги. Том 2 / Перевод с англ. под общ. ред. В. Н. Садовского. – М. – 1992. – С. 23.

⁴ Див. докладніше мою статтю «Методологія давньогрецьких філософів та сучасна філософія права» // Часопис Київського університету права. – 2013. – № 4. – С. 27, остан. абз.

⁵ Див. докладніше: Карл Поппер. Відкрите суспільство та його вороги. Том 2. – С. 15–17; Карл Поппер. Открытое общество и его враги. Том 2. – С. 16–18.

⁶ Див. докладніше: Савиньи Ф. К. фон. Система современного римского права: В 8 т. Т. II / Пер. с нем. Г. Жигулина; под ред. О. Кутателадзе, В. Зубаря. – М.: Статут; Одесса: Центр исследования права им. Савиньи, 2012. – С. 383.

⁷ Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: У 2 т. – 3-є вид. перероб. і доп. / За ред. О. В. Дзери (кер. авт. кол.), Н. С. Кузнецової, В. В. Луця. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – Т. II. – С. 151.

⁸ Ромовська З. В. Проблеми загальної теорії права у проєкті Цивільного кодексу України // Українське право. – 1997. – № 3. – С. 12; Цивільний кодекс України. Постатейний коментар у двох частинах. Частина 1 / Керівники авторського колективу та відповідальні редактори проф. Довгерт А. С., проф. Кузнецова Н. С. – К.: Юстініан, 2005. – С. 7.

⁹ Поппер К. Логика научного исследования: Пер. с англ. / Под общ. ред. В. Н. Садовского. – М.: Республика, 2004. – С. 256.

¹⁰ Поппер К. Р. Предположения и опровержения: Рост научного знания: Пер. с англ. / К. Р. Поппер. – М.: ООО «Издательство АСТ»: ЗАО НПП «Ермак», 2004. – 638 с.

¹¹ Поппер К. Что такое диалектика? // Вопросы философии. – 1995. – № 1. – С. 118, 119.

¹² Поппер К. Логика социальных наук // Эволюционная эпистемология и логика социальных наук. Карл Поппер и его критики. Составители Д. Г. Лахути, В. Н. Садовский и В. К. Финн. Перевод с англ. Д. Г. Лахути. – М.: Эдиториал УРСС, 2000. – С. 298–313.

¹³ Цитпеліус Р. Філософія права: Підручник: Пер. з нім. – К.: Тандем, 2000. – С. 7.

¹⁴ Тарасенко В. Г. Постулаты права. – М., 2009. – С. 7.

¹⁵ Див. докладніше: Карл Поппер. Відкрите суспільство та його вороги. Том 2. – С. 19–21; Карл Поппер. Открытое общество и его враги. Том 2. – С. 20–22.

¹⁶ Покровский И. А. Основные проблемы гражданского права. – М.: Статут, 1998. – С. 37, 38.

¹⁷ Юцик О. Про необхідність пізнання сутності та визначення поняття права // Право України. – 2010. – № 4. – С. 112.

¹⁸ Цивільний кодекс України. Постатейний коментар у двох частинах. Частина 1. / Керівники авторського колективу та відповідальні редактори проф. Довгерт А. С., проф. Кузнецова Н. С. – К.: Юстініан, 2005. – С. 6.

¹⁹ Харп Г. Л. А. Понятие права / Пер. с англ.; под общ. ред. Е. В. Афонасина и С. В. Моисеева. – СПб.: Изд-во С.-Петерб. ун-та, 2007. – передмова.

²⁰ Титов В. Д. О специфике определений в юриспруденции // Проблеми філософії права. – 2005. – Том III. – № 1–2. – С. 45, 49.

²¹ Див. докладніше: Карл Поппер. Відкрите суспільство та його вороги. Том 2. – С. 22–24; Карл Поппер. Открытое общество и его враги. Том 2. – С. 23–25.

²² Титов В. Д. – Названа праця. – С. 46.

²³ Див. докладніше: Поппер Карл Р. Объективное знание. Эволюционный подход. – Пер. с англ. Д. Г. Лахути. Отв. ред. В. Н. Садовский. – М.: Эдиториал УРСС, 2002. – С. 293, 294.

Резюме

Десятник В. О. Критика методу визначень Арістотеля та сучасна юридична наука.

У статті здійснено спробу спрощеного, лаконічного викладу аргументів К. Поппера та інших філософів проти аристотелівської доктрини визначень і «значення термінів», проти аристотелівської доктрини інтелектуальної інтуїції так званих сутностей, доктрини, яку поширював Г. Гегель, а пізніше Е. Гуссерль та його численні учні. Мета – започаткувати застосування в правових дослідженнях номіналістський метод визначень, який використовується сучасною наукою.

Ключові слова: теорія визначень та «значення термінів», теорія інтелектуальної інтуїції сутностей, методологічний номіналізм, метод спроб та помилок, припущень і спростувань.

Резюме

Десятник В. А. Критика метода определений Аристотеля и современная юридическая наука.

В статье предпринята попытка упрощенного, лаконичного изложения аргументов К. Поппера и других философов против аристотелевской доктрины определений и «значения терминов», против аристотелевской доктрины интеллектуальной интуиции так называемых сущностей, доктрины, которую распространял Г. Гегель, а позже – Э. Гуссерль и его многочисленные ученики. Цель – начать применять в правовых исследованиях номиналистский метод определений, используемый современной наукой.

Ключевые слова: теория определений и «значения терминов», теория интеллектуальной интуиции сущностей, методологический номинализм, метод проб и ошибок, предположений и опровержений.

Summary

Desiatnyk V. Critique of method definitions Aristotle and modern jurisprudence.

In this paper an attempt simplified, concise presentation of arguments Popper and other philosophers against the Aristotelian doctrine and definitions «meaning of the terms» against the Aristotelian doctrine of intellectual intuition so-called entities, doctrine, which spread H. Hehel and later E. Husserl and its numerous students. Purpose – start application in legal studies nominalistsko method definitions used by modern science.

Key words: theory and definitions «meaning of the terms», theory of intellectual intuition entities, methodological nominalism, the method of trial and error, assumptions and denials.

Отримано 23.06.2014

УДК 340.13

О. В. МИНЬКОВИЧ-СЛОБОДЯНИК

Олена Василівна Минькович-Слободяник, кандидат юридичних наук, доцент Миколаївського інституту права Національного університету «Одеська юридична академія»

ВПЛИВ МОРАЛІ НА ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ ТА ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Культура формується разом із суспільством і є виразником усіх його трансформаційних процесів. Вона не є якимось аморфним явищем суспільства, але й не є його монолітом. Культура є радше складною системою суспільства, що містить у собі основні цінності, категорії й норми, вироблені тим чи іншим суспільством за час свого розвитку. Як відомо, культура функціонує через певні соціальні інститути, що властиві даному суспільству на кожному етапі його розвитку. Таких інститутів доволі багато, але найважливішими, на нашу думку, є інститути економіки, політики, права, релігії та сім'ї. Всі вони функціонують по-різному, але для всіх їх без виключення притаманною є певна моральність, оскільки мораль є внутрішньою складовою культури, її ціннісно-смісловим ядром. Якщо немає моралі в культурі, то вона не має гуманістичного змісту. Таким чином, доволі цікавим, і малодослідженим є питання взаємозв'язку моралі та правової і політичної культур, а також їх взаємовпливу.

Зазначеній тематиці присвятили свої дослідження такі вчені, як О. Бабкіна, Т. Василевська, А. Скуратівський, М. Яковка, О. Калетник, В. Горбатенко, Н. Оніщенко, Л. Фрідмен та ін. Разом з тим у пропонуваному нами ракурсі теоретико-правових досліджень є недостатньо. У відповідності з цим метою даної статті є визначення впливу моралі на формування і розвиток правової та політичної культур у нашому суспільстві.

Виклад основного матеріалу дослідження насамперед варто почати з усвідомлення таких ключових понять як мораль, право, політика та похідних від них правової і політичної культур.

Згідно з тлумачним словником, мораль – це система норм і принципів поведінки людей у ставленні один до одного та до суспільства; етика¹.